

FINNSAM-konferensen i Järbo våren 2006

Av Tor Eriksson, Örebro

Fredagen den 12 maj

Vårens Finnsamkonferens ägde rum i Gästrikland, ett av skogsfinnarnas mest betydande inmarschområden. Redan på 1590-talet anlände de första finnarna hit. Till *Järbo* hade konferensgäster letat sig ända från Norge. Samlingen skedde på Halvarsbacken, Järbo Turistboende, där de som beställt logi skulle övernatta. Efter lunch i Kyrkstugan bar det för de trettiofem deltagarna av ut på finnskogen. *Kjell Nordqvist* upplyste oss om turens uppläggning. Han blev också vår vägvisare under färden. Järbo kyrkby är från 1200-talet medan samhället är från 1900-talet. I Järbo socken börjar finnbyarna alldeles utanför det svenska samhället.

Första stopp med bilarna blev *Finnäs*, en av de äldsta finnbyarna i området belägen enbart någon kilometer från svenskbygden. I *Nordanå* tittade vi på en gästrieria. *Maths Östberg* informerade oss om att gästrierierna har avskiljt ugnsutrymme. Ett tjugotal sådana rior finns bevarade, varav de flesta i Ovansjö socken.

Gästrierian i Nordanå

En längre avstigning gjorde vi så i *Lenåsen*. Före 1615 bosatte sig Eskil Pålsson här efter att först ha bott i Kungsfors. Lenåsen ligger i Ockelbo socken. Som mest var det fyra bosättningar här och det sista bostadshuset revs på 1950-talet.

Lenåsen omkring 1910-1920.

På Lenåsen fängslades vi av en stenmur med kraftiga mått.

Kjell Nordqvist berättar om stenmuren på Lenåsen

Kosan vändes sedan åter mot Järbo socken. Tyvärr vidtog ett rejält regnväder med flera starka blixtar, så i Kalltjärn blev vi inte ur bilarna. I *Kungsbergs bönhus* tog *Bönhusvännerna i Kungsberg-Botjärn* emot oss med öppna armar. De sköter numera huset, vars stora sal byggdes 1889. Här gick Kjell Nordqvist i söndagsskola. Byggnaden tjänade även som vanlig skola en tid. Bönhusvännerna som bjöd oss på kaffe talade även om att de tog hand om huset 1997, och då fick lägga ner mycket arbete på att göra i ordning huset. Det är nu 1915 års skick på huset. På den plats där Bönhuset står idag var tidigare ett par rior belägna och därför kallas platsen för Ribacken. Den sista rökstugan revs 1880 i Kungsberg.

*Inga-Greta
avtackar
damerna på
Bönhuset som
ordnade så
gott fika åt
oss*

Det sista
uppehållet
gjordes så
hemma hos
Kjell i *Botjärn*.
Här studerade
vi en finnplåg
och en
brudkista av
finsk typ.

Återkomna till Kyrkstugan i Järbo och en avnjuten middag blev det tid för en föreläsning. *Maud Wedin* presenterade den skogsfinnska kolonisationen i Gästrikland.

Hon visade en karta över etablerade finnhemman i Norrland, där de första beläggen på när hemmanen nämns har markerats. Torpebrev finns för Källsjön 1596, då kallat Valltorp. Det verkar som även finnar som bosatte sig längre norrut mot Medelpad kom in via Gävle. Efter en intressant föreläsning avslutades kvällen med lite samkväm på Halvarsgården. Det är märkligt att konstatera hur Finnsam har ändrat karaktär genom åren. Förr diskuterades byggnader med hjälp av foton på kvällarna och några datorer såg man inte till. Nu har släktforskarna kommit till Finnsam med sina bärbara datorer som går varma långt fram mot natten.

Lördagen den 13 maj

Ingela Broström, från Länsstyrelsen i Gävleborg, inledde dagen med ett föredrag om gästrikerior i ett kulturmiljövårdsprogram. Då ett par kvinnor ute i bygden och Finnsam genom Maths Östberg kontaktade Ingela i början av 1990-talet visste hon inte vad en gästrikeria var för något. Samtalet ledde emellertid till att ett renoveringsprojekt drogs igång. Gästrikerian som nu har blivit utnämnd till Gästriklands landskapshus har spridits ut från finnbygden till svenskbygden. En gammal ria är Ol Jöns ria i Bro i Ovansjö socken, daterad 1793. Av riorna har två stycken bevarad ugn.

En föreläsning om skogsfinnska släkt- och ortnamn i Gästrikland stod sedan *Maud Wedin* för. Ortnamn finns som kulturmarkörer över hela det skogsfinnska området. Maud har letat platsnamn på gamla kartor, i Ortnamnsarkivet och hon har även talat med gamla människor. De flesta namnen indikerar slättermark. Vi fick veta att 1700-tals kartor från Gästrikland är ett i sammanhanget oerhört rikt material. *Arne Vannevik* presenterade vårens primörer, dvs. några nyttkomna böcker med skogsfinnskt intresse, främst det digra verket *Segerstedts samling*, som många Finnsammedlemmar har hjälpt till att föda till världen.

Arne Vannevik presenterar vårens "primörer"

Maths Östberg
informerade om
Finnsam som
organisation för
intresserade
åhörare.

Så återkom *Maud Wedin*. Denna gång pekade hon på länkarna mellan Finland, Gästrikland och övriga finnmarker. Bl.a. visade hon att vinkelböjda spånadsfästen tycks vara en skogsfinsk företeelse. Några bilder såg vi även från olika bygder föreställande den finska typen av brudkista, varav Kjell Nordqvist har ett exemplar från Kungsberg.

Efter lunch klev vi på bussen som med *Kjell Nordqvist* som färdledare skulle ta oss runt på Ockelbo Finnmark. Enligt programmet kunde vi bl.a. förvänta oss besök på "släktgårdar" med anor från 1590-talet. Den första byn, *Ivantjärn*, brann nästan helt ned 1954 under en stor storm. Gottlund kallar byn Käivärä. *Ulvtorp*, en av de äldsta bosättningarna, skyttade sedan. År 1604 nämns Pål Skraddare här. Här huserar än idag släkten *Oinoinen*, som t.ex. Nitaho-Jussi tillhörde.

Gårdsägaren visade oss en märklig runstav från år 1684. Här finns även en finnplog.

Kjell Söderlund fotograferar finnplogen på Ulvtorp och Maud Wedin assisterar

På *Gammelbonings* marker finns ett stort flyttblock, där en finne sägs ha bott en tid (dock en vandringsägen). Vi undersökte blocket med stort intresse.

Så kom vi till *Rönnbacken*, av Gottlund kallat Pekkala. Ett torpebrev skrevs 1631. Med en vidunderlig utsikt över nejden intogs kaffet i samspråk med den nuvarande gårdsägaren. Vidare till *Mojsjön*, där vi traskade fram till källaren som har blivit kvar från en av de äldsta boplatserna i byn. Under resorna fick vi ofta ta del av anteckningar ur domboken, och vi fick även veta mycket mer om personernas olika flyttningsvägar in i landet via Gästrikland och djupare in i riket.

Intresserade åhörare vid Mojsjön, där släkten Laininen bodde.

Elsa Eriksson, som har varit bondmora på gården Östby i fyrtio år, tog så över mikrofonen. Gården har varit i samma släkts ägo sedan 1500-talet. Östby drivs nu som ekologiskt jordbruk. Här finns bl.a. en tvåvånings gästrikeria och en linbastu försedd med skorsten.

Elsa var en av de kvinnorna som kontaktade Ingela Broström i början av 1990-talet. Detta ledde till att Östbys ria kunde renoveras 1992.

Efter en stund lämnade vi den här vackra gården för att återvända till Järbo. Några besökte Järbo hembygdsgård före middagen som Sandvikens kommun bjöd oss på.

Trevlig middag på kvällen. Sandvikens kommun var värdar

Enligt programmet skulle en hemlig gäst underhålla oss efter maten. Det visade sig vara *David-Reino Svensson* från Finnskogs-teatern i Loses, som stod för förströelsen på sitt mycket speciella vis.

Söndagen den 14 maj

Vi lämnade Halvarsbacken och begav oss till Kyrkstugan för att lyssna till *Kjell Söderlund*. Med hjälp av fynd speglade han utgrävningarna i finnbyn Grannäs på Alfta Finnskog. Symboliskt fann man en nyckel till ett 1600-tals hus. Torpen togs upp under tidigt 1600-tal, då Matti och Nuutti kom från Pekkala i Finland.

Arkeolog Inga Blennå leder utgrävningen, som skall gå vidare under ett par fältveckor i år. Det aktuella huset kan ha brunnit ned i slutet av 1600-talet och ytan har sedan inte använts. Djupt ned i jorden hittades en plank, dendrokronologiskt daterad till 1648. Man har även påträffat fönsterglas, kritpipsbitar, en 1600-tals yxa m.m. Frågor man ställer sig är t.ex. "Hur har människorna integrerats i det svenska samhället?" och "Vad är finskt och vad är svenskt?".

Så följde *Åke Hofvenstam* från Järbo Hembygdsförening. Han berättade om järnhanterings historia i Järbo och finnvandringen. Det finns ungefär tio blästerugnar funna i Järbo. Så småningom byggdes två hammare i området. Ockelbo socken är starkare präglad av bergsbruk med en stor bruksägare som lade beslag på alla finntorp. I Järbo socken blev finnarna själva bergsmän utan inblandning av någon stor bruksägare.

Åke Hofvenstam berättar om järnhanterings historia i Järbo

Finnsams årsmöte och lunch vidtog sedan innan det var tid för *Kjell Nordqvist* att avsluta hela konferensen. Ur källorna har han hämtat uppgifter om Gästriklands finnmarker. I domboken 1705 finns t.ex. den 13 mars ett ärende om finnarnas inkallande till tinget. Finnarna i Järbo hade nämligen uteblivit från en predikan i Högbo kapell av Johan Schaefer på finska. Samtliga blev av olika skäl frikända. Så ändade helgen med en kopp kaffe. Det är roligt att konstatera att nya unga medlemmar börjar söka sig till dessa sammankomster. Det behövs lite nytt blod i nätverket.

Ett stort och hjärtligt tack riktas till sist till arrangörerna för denna konferens: *Kjell Nordqvist*, *Maud Wedin* och *Maths Östberg*.